

Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı Ve Evrensel İnsan Hakları Bağlamında Bir Değerlendirme

Right To Individual Application To The Constitutional Court And Being Evaluated Within Universal Human Rights

Reference: Baykal, İ. (2020). "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı Ve Evrensel İnsan Hakları Bağlamında Bir Değerlendirme", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 6(30): 492-495.

İsmail BAYKAL

GümrükMüşaviri, Hukuk Bilim Uzmanı, Türkiye

ÖZET

Anayasalar toplumun çoğunluğunun üzerinde mutabık olduğu ve bir ülke içerisindeki bireylerin hak ve özgürlüklerini koruyan en yüksek hukuki metinlerdir. Dolayısıyla anayasa haklarından doğacak olan ve mahkemelere taşınan hilaflar, anayasa hukukunun konusuna girmektedir. Öte yandan anayasa mahkemelerine bireysel başvuru hakkı günümüzde yeni bir olgu olup, yakın geçmişe kadar uygulamada olmayan bir kavramdır. Anayasa mahkemesinde konu olan davaların temelde insan hakları ile de ilişkili olması nedeniyle, anayasa mahkemesine bireysel başvuru hakkı aynı zamanda insan haklarının bir alt konusu olarak görülebilir. Ancak bu konuda yeterli bilimsel çalışmanın olmaması nedeniyle, bu çalışmada anayasa mahkemesine bireysel başvuru hakkı ve evrensel insan hakları bağlamında değerlendirilmeye yer verilmiştir.

Araştırmada anayasa hukuku ve anayasa mahkemesine bireysel başvuru hakkı ile evrensel insan hakları kavramı incelenmiş, daha sonra anayasa mahkemesine bireysel başvuru hakkının evrensel insan hakları bağlamında değerlendirilmesinde yer verilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre anayasa mahkemesinin yetkisi alanındaki konular aynı zamanda temel evrensel insan hakları konularıdır. Bu nedenle anayasa mahkemesine bireysel başvuru hakkının aslında bir anlamda insan haklarının teslim edilmesi olduğunu öne sürmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Anayasa hukuku; Anayasa; Evrensel; İnsan hakları.

ABSTRACT

The constitutions are the highest legal texts which most of the society agree upon and which protect the rights and freedom of the individuals within a country. Therefore, the oppositions that arise from the constitutional rights and are reflected to the courts are dealt within the constitutional law. On the other hand, right to individual application to the constitutional courts is a new issue and a concept that has not been applied until the recent past. The right to individual application to the constitutional court can also be regarded as a sub-topic of human rights since the cases carried out in constitutional court are related to human rights as well. However, this study addresses the right to individual application to the constitutional court and being evaluated within universal human rights since there are not enough scientific studies regarding this topic.

In this study, the concepts of constitutional law and the right to individual application to the constitutional court along with universal human rights have been examined. Then, the right to individual application to the constitutional court has been evaluated within the universal human rights. According to the results of the study, the issues within the authority of constitutional court are also within fundamental universal rights. Therefore, it is possible to put forth that the right to individual application to the constitutional court is the delivery of human rights in a sense.

Keywords: Constitutional law; Constitution; Universal; Human Rights

1. GİRİŞ

İlkel toplumlardan günümüz modern toplumlarına kadar insanlık tarihinin gelişim sürecine bakıldığında, sosyal yaşamın birtakım kurallar olmaksızın devam ettirilmesinin mümkün olmadığı görülmüştür. Bu nedenle toplumlar arasında ve toplumlar içerisinde, giderek objektifliği artan bir şekilde yazılı ve sözlü kurallar uygulanmaktadır. Modern topluma geçiş süreci ve bireysel değerlerin artması ile beraber, sözlü kurallar giderek yerlerini daha fazla yazılı kurallara bırakmaktadır.

Toplumu bir arada tutan sözlü kurallar adetler, gelenekler, dini inanışlar ve örfler gibi çeşitlilik gösterirken, yazılı kurallar işte daha az çeşitlilik gösteren ve daha objektif olan toplumsal kuralları ifade etmektedir. Gerek sözlü gerekse yazılı olan bu kurallar temelde toplumsal normlar ve evrensel insan haklarından beslenmektedir. Bu metinlerin en üstünde ise anayasa metinleri gelmektedir.

Anayasa metinleri toplumun her fert ve her bireyini hak ve özgürlükler konusunda yönetimi erkine karşı koruyan metinlerdir. Öte yandan anayasa metinleri hazırlanırken toplumun tamamının uyumunu yakalamak hem teoride hem de uygulamada mümkün değildir. Bu nedenle anayasal metinler hazırlanırken toplumsal mutabakat kavramından bahsedilmektedir. Toplumsal mutabakat

kavramı ise bireylerin belli bir kesiminin değil, her kesimini temsil eden sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere siyasi partiler, dernek ve lobiler gibi kamunun olabilecek en geniş kesimine hitap edilmesinin mümkün olmasını sağlayan birliktelikleri ifade etmektedir. Bu nedenle anayasa metinlerinin bireylerin aynı zamanda insan haklarında koruyan metinler olduğunu ifade etmek mümkündür.

Her ne kadar anayasa bu kadar önemli olsa da, uygulamada anayasa mahkemeleri ve anayasadan doğan haksızlıklar üzerine karar verecek hukuki bir merci yakın zamana kadar yoktur. Klasik kamu yönetimi anlayışının temelinde yatan vatandaş devlet ilişkisine göre, devlet anayasaların üzerinde bir kurumdur. Öte yandan değişen insan hakları kavramı ve kamu yönetimi kavramı bir arada değerlendirildiğinde, anayasa mahkemelerinde de bireysel başvuru hakkının olması gerektiği kabul edilmiş ve uygulamaya geçirilmiştir.

Ancak gerek uygulamanın hukukun diğer alanlarına göre çok eskiye dayanmaması, gerekse kamu yönetimindeki dönüşümün tamamlanmaması nedeniyle, bu alanda yeter çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada anayasa mahkemesine bireysel başvuru hakkının evrensel insan hakları bağlamında ele alınması amaçlanmıştır.

2. ANAYASA KAVRAMI VE ANAYASA MAHKEMESİ

Anayasa devletin kimliği olma işleviyle siyasal erkin kullanılma şartlarını belirlemektedir. Yönetenler erki elde etme, iktidarda kalma ve erki istedikleri gibi kullanma anlamında serbest değillerdir. Yönetenler, halk veya milletin anayasa aracılığıyla oluşturduğu kurallara saygı göstermek zorundadırlar. Bu zorunluluk anayasanın değiştirilmesi anlamında da geçerlidir. Anayasanın yönetenlerin yetkilerini belirleme ve sınırlama işlevinin yanında bir de bireylerin hak ve hürriyetlerini yönetenlere ve devletin organlarına empoze etme işlevi de vardır (Atay, 2008: 503).

Özellikle bir anayasanın başlangıç bölümü; o anayasanın ilan edilmesine neden olan olayları, o anayasa ile hedeflenen toplum tasarımı, o anayasanın ilan edildiği toplumu bir arada tutan kolektivite bağının temel unsurlarını açıklar. Kısacası, ideolojik manifesto olarak bir anayasanın başlangıç bölümü geçmişin gururunu, geleceğin umudunu içinde taşır (Gönenç, 2007: 150).

Anayasanın bir yasa çeşidi olup olmadığı, aslında hukuku değil sadece siyaset bilimini ilgilendiren bir alan olup olmadığı, eğer hukuk bilimini ilgilendirdiği kabul edilirse felsefe ile tüm bilimler arasındaki ilişkinin bir benzerinin anayasa hukuku ile tüm hukuk dalları arasında olduğunun kabul edilip edilmediği bunlardan birkaçıdır. Anayasanın günlük dilde mecazi anlamda “müşteri memnuniyeti anayasası”, “tembellik anayasası”, “beslenmenin anayasası” ve benzeri pek çok şekilde kullanılıyor olması, kelimenin kamuya mal olduğunu gösterdiği gibi, anayasanın tarihsel yolculuğu üzerine düşünmeyi gerekli kılmaktadır (Turinay, 2011: 270).

3. ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU

Her devlet bir teşkilata sahiptir. Egemen bir varlık olarak her devlet, kendi teşkilatını kendi belirleme hakkına sahiptir. Genellikle devletlerin kendi teşkilatlarını yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üçe ayırıp düzenledikleri görülmektedir. Yine genellikle devlet, kendi teşkilatını kendisine anayasa denen bir belge ile tespit eder. Bir devletin teşkilatının kuruluş ve işleyişini incelemek anayasa hukukunun alanına girer (Gözler, 2007: 6).

Kıta Avrupası ve Latin Amerikan hukuk sistemleri içinde yer alan pek çok ülkenin kabul ettiği bireysel başvuru müessesesi, Anglo-Amerikan hukukunda teknik anlamda bulunmasa da bireysel başvuruya benzer kanun yolları bu sisteme dahil ülkelerde de mevcuttur. Türkiye’de 12 Eylül 2011 tarihinde kabul edilen anayasa değişiklikleri ile Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru (anayasa şikâyeti) mekanizması ihdas edilmiştir (Aydın, 2011: 122-123).

4. EVRENSEL İNSAN HAKLARI

Bütün insanların insan haysiyetini koruma niyeti insan hakları kavramının temelidir. Bu kavram, insanı meselenin merkezine yerleştirir. Hayatın kutsallığına adanmış ortak bir evrensel değerler sistemi üzerinde inşa edilmiştir ve uluslararası ölçekte kabul edilmiş norm ve standartlarla korunan bir insan hakları sistemi inşa etmek için gerekli olan çerçeveyi sağlar. 20. yüzyıl boyunca insan hakları ahlaki, siyasi ve hukuki bir çerçeve haline gelmiş ve korkudan ve sefaletten arınmış bir dünya kurmak için rehberlik etmiştir. 21. yüzyılda, insan haklarının bilinmesi, anlaşılması ve hesaba katılması her zamankinden daha önemlidir (Benedek, 2006: 32).

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 10 Aralık 1948 günü Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilmiştir. Oylamaya katılan BM üyesi 48 devletin temsilcileri "olumlu" oy vermiştir. Türkiye de, "olumlu" oy verenler arasındadır (Aybay, 2006: 5).

5. EVRENSEL İNSAN HAKLARI ÇERÇEVESİNDE ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU

Bir uluslararası anayasa veya anayasa hukukundan söz edilebileceğinin gösterilmesi, zorunlu olarak beraberinde bir ilk sorun olarak anayasa kavramının uluslararası hukuk alanına aktarılabilirliği sorununu getirmektedir. Uluslararası uygulamada ve öğretilerde anayasa kavramının, özellikle uluslararası örgütlerin kurucu anlaşmaları ve hatta bir bütün olarak uluslararası toplum bakımından sıkça kullanıldığı görülmektedir (Göçer, 2002: 3).

Anayasa kavramı, kökenleri daha uzak bir geçmişe dayanmasına karşın, bugünkü anlamın devletin iç hukuk düzeninde kazanmıştır. Bu olgu, anayasa kavramının devletin iç hukuk düzenine özgü bir kavram olup olmadığı sorununu ortaya çıkarmaktadır (Göçer, 2002: 3).

Uluslararası hukuk doktrini bakımından da bir "anayasallaşma" tartışması yaşanmaktadır. Bazı yazarlar anayasayla devletin sıkı ilişkisine rağmen, devlet dışında oluşacak toplumların da anayasası olabileceğini, anayasa kavramının sadece devlete özgü bir kavram olmadığını söylemektedirler. Bu tartışmada hem maddi anlamda hem de şekli anlamda anayasa kavramına bir atıf yapılmaktadır (Albayrak, 2014: 20).

Ulusal hukukun kaynağı olan Anayasa'nın benimsenmesi, yaşama geçmesinin en büyük güvencesidir. Anayasa bilinci ve Anayasa belleği yeterli düzeyde oluşmadıkça hukuksal sorunların bitmesi ve çözümlenmesi olanaksızdır. Ulusun malı olan Anayasa'nın, bir siyasal çoğunluk istenciyle değil, ulus temsilcilerinin, hiçbir siyasal ayrıma ve karşıtlığa düşmeden, büyük çoğunluğuyla oluşturulup halkoyuna sunulması ve büyük çoğunlukla yürürlüğe konulması özlenir (Araslı, 2015: 8).

Bireysel başvuru yolunun, temel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda birçok önemli işlevi yerine getirdiği, bu kuruma yer veren ülkelerin tecrübeleri ile kanıtlanmıştır. Ancak, Türk hukuk sistemine bireysel başvuru yolunun kazandırılmasının ana sebebinin, temel hak ve özgürlüklere yeni bir kurumsal güvence kazandırmaktan önce, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Türkiye'den giden başvuru sayısını azaltmak olduğunu Anayasa değişiklik sürecinden ve bu konudaki düzenlemelerden gözlemek mümkündür (Uzun, 2012: 3).

6. SONUÇ

Yapılan bu araştırmada anayasa mahkemesine bireysel başvuru hakkı evrensel insan hakları bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırmada da görüldüğü gibi anayasa mahkemeleri anayasadan doğan ihtilafların çözümünde görev alan mahkemelerdir. Yine literatürde değinildiği gibi anayasalar, bireylerin temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alan metinlerdir. Buradan hareketle anayasa maddelerinin aynı zamanda evrensel insan hakları maddeleri ile örtüşmesinin gerekli olduğu ifade edilebilir.

Anayasa ile evrensel insan hakları arasında ki bu ilişki aslında, küresel ve yerel bağlamda değerlendirilebilir. Küresel bağlamda tüm insanların ortak hak ve özgürlükleri evrensel insan

hakları ile korunurken, daha lokal bağlamda bir ülke içerisindeki hukuk sisteminde, bireylerin hak ve özgürlükleri anayasa tarafından korunmaktadır.

Bu nedenle anayasa mahkemelerine bireysel başvuru hakkını bir anlamda, lokal ya da hiç hukuku bağlamında küreselleşme adına atılan bir adım olarak değerlendirilebilir. Son yıllarda küreselleşme bilinci ve küresel kamunun oluşması dikkate alındığında, anayasa mahkemelerinin bireysel başvuru hakkının aynı zamanda ileride şekillenmesi tamamlanacak olan küresel kamu bilincine uyum sağlama niteliğinde bir gelişme olduğu ifade edilebilir.

Yapılan bu araştırmada en önemli kısıtlılıkların başında, anayasa mahkemeleri ile evrensel insan hakları arasındaki ilişkiyi uluslararası ya da küresel düzeyde ele alan çalışmaların olmamasıdır. Bu nedenle literatürde bu alanda çalışmaların yapılmasının yararlı olacağı ifade edilebilir. Buna ilave olarak anayasa mahkemelerinde bireysel başvuru hakkının yeni olması, alanda uygulamalarda karşılaşılabilecek güçlüklerle ilgili de deneyimsizliği ortaya koymaktadır. Bu nedenle anayasa mahkemelerinin daha iyi ve daha hızlı çalışması için diğer hukuk alanlarındaki deneyimlerin bu alana aktarılmasında fayda vardır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, G. (2014). Uluslararası Hukukta Küresel Anayasacılık Tartışması, TBB Dergisi 2014 (113).
- Araslı, U. (2015). Anayasa Mahkemesi İptal Kararları Açısından Anayasal Temel İlke Ve Kavramlar, TBB Yayınları.
- Atay, E. E. (2008). “Anayasa Kavramının Tanımı, Hazırlanması Ve Değiştirilmesi Arasındaki İlişki” Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XII, Y. 2008, Sa. 1-2.
- Aydın, Ö. D. (2011). Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XV, Y. 2011, Sa. 4.
- Benedek, W. (2006). İnsan Haklarını Anlamak İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı, Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim ve Araştırma Merkezi (ETC).
- Göçer, M. (2002). Uluslararası Hukuk Ve Uluslararası Anayasa Kavramı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 57-2.
- Gönenç, L. (2007). Siyasi İktidar Kavramı Bağlamında Anayasa Çalışmaları İçin Bir Kavramsal Çerçeve Önerisi, AÜHFD, C.56 Sa.1 [145-168].
- Gözler, K. (2007). Devletin Genel Teorisi, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları.
- Turinay, F. Y. (2011). Bir Kelime Olarak ‘Anayasa’nın Tarihsel Yolculuğu Üzerine Düşünceler, TBB Dergisi 2011 (95).
- Uzun, C. D. (2012). Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti), Beklentiler ve Riskler. SETA Analiz Yayınları, Sayı: 50 | Şubat 2012.